

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 23ο (Δεκέμβριος 1989-Ιούνιος 1990)

Γαλλική επανάσταση και Πρέβεζα - Χριστόφορος
Περραιβός

Μ.Μ. Παπαϊωάννου

doi: [10.12681/prch.41375](https://doi.org/10.12681/prch.41375)

Copyright © 2025, Μ.Μ. Παπαϊωάννου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαϊωάννου Μ. (2025). Γαλλική επανάσταση και Πρέβεζα - Χριστόφορος Περραιβός. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 19-26. <https://doi.org/10.12681/prch.41375>

Μ.Μ. Παπαϊωάννου

κριτικός λογοτεχνίας

Γαλλική επανάσταση και Πρέβεζα - ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

Το συμπόσιο για την ιστορία της Πρέβεζας συμπίπτει με τα διακόσια χρόνια της Γαλλικής επανάστασης του 1789. Η επέτειος και ο τόπος του συμποσίου δίνει την ευκαιρία να εξετάσουμε την πρακτική του Ρήγα στο κίνημα για την απελευθέρωση της Ελλάδας, σε σχέση με την Πρέβεζα και το Σούλι.

Η σύλληψη του Ρήγα στην Τεργέστη και η θανάτωσή του στο Βελιγράδι στα 1798, ματαίωσε τη συνέχιση του ταξιδιού του· όμως την εκτέλεση των σχεδίων του την ανέλαβε ο Χριστόφορος Περραιβός. Το δρομολόγιο του κοινού ταξιδιού ήταν συγχρονισμένο με τις κινήσεις του στρατού του Ναπολέοντα στην Ευρώπη. Το 1797 αποβιβάζονταν οι Γάλλοι στην Κέρκυρα· ακριβώς τότε φτάνει στο νησί και το «άλλο εγώ» του Ρήγα, ο Περραιβός, ο οποίος χωρίς καθυστέρηση βγαίνει στην Πρέβεζα, πάλι στα χέρια της Γαλλίας μαζί με τις παλιές κτήσεις της Βενετίας, Βουδρωτό, Πάργα, Βόνιτσα.

Η στιγμή είναι κρίσιμη και έχει παγκόσμιο χαρακτήρα. Η Γαλλική επανάσταση σημειώνει την αρχή του τέλους του φεουδαρχισμού και την αφετηρία της εποχής του καπιταλισμού. Τα κοινωνικά αιτήματα των Γάλλων οι υποδουλωμένοι λαοί στις φεουδαρχικές αυτοκρατορίες, τα μετασχηματίζουν σε αιτήματα εθνικής λύτρωσης. Όμως η ωριμότητα των συνθηκών για απελευθέρωση, θα κρίνονταν από το κατά πόσο η εθνική συνείδηση του λαού ανέβηκε, από την ανάπτυξη του πατριωτισμού, αυτής της νέας ιδεολογίας.

Αυτή τη στιγμή την πατριωτική έξαψη την προκαλεί - συγχωρείται να πει κανείς - η προέλευση των στρατιών του Ναπολέοντα στην Ευρώπη, που ανεξάρτητα από τις προθέσεις τους, μεταφέρουν το επαναστατικό δημοκρατικό πνεύμα και αίσθημα απ' όπου περνάν. Η στρατοπέδευση των Γάλλων στη Νικόπολη, που ο κόσμος τους βλέπει σαν ελευθερωτές, ανεβάζει τον ενθουσιασμό των Ελλήνων μπροστά στο όραμα της λευτεριάς.

Όμως ο πόλεμος δεν έχει κριθεί, η νίκη παίζεται. Από το 1797 ως το 1815, τη συνθήκη του Παρισιού μετά το Βατερλώ¹, τα Εφτάνησα και τα ηπειρώτικα παράλια διαρκώς αλλάζουν χέρια. Τελικά τα αναθέτουν στην προστασία της Αγγλίας. Η ήττα του γαλλικού στόλου στο Αμπουκίρ ανατρέπει την κατάσταση στην Αδριατική· με την είσοδο της Τουρκίας στον πόλεμο και τη συμμαχία της με τη Ρωσία εκτοπίζονται οι Γάλλοι από τα Ιόνια νησιά. Ο Αλή Πασάς ενθαρρύνεται από την επικείμενη άφιξη

στην Κέρκυρα του ρωσοθωμανικού στόλου και αντί για τη διπλωματία, με την οποία αντιμ'ετώπιζε πριν τους Γάλλους, μετέρχεται την πολιτική της κανονιέρας.

Το τέρμα της αυταπάτης πλησίασε για τις παράλιες πόλεις. Η Πάργα σήκωσε ρωσοτουρκικές σημαίες· ο Αλής δεν τόλμησε να τη δίξει. Η Πρέβεζα έπεσε στα νύχια του τύραννου και κατασπαράχτηκε. Οι Γάλλοι χάσαν τη μάχη της Νικόπολης με πολλές απώλειες δικές τους και Ελλήνων. Αλλά η απώλεια της Πρέβεζας σήμαινε κατάρρευση του Σουλίου. Χωρίς την Πρέβεζα έπεφτε το Σούλι, όπως και η Πρέβεζα χωρίς το Σούλι. Πρέβεζα, Σούλι και, σε δευτερότερη μοίρα, Πάργα, ήταν ένα τρίπτυχο. Ο Περραιβός γράφει πως ήθελε την Πρέβεζα ο Αλή Πασάς για να γλυτώσει από τον εφιάλτη, το Σούλι. Πράγματι η σουλιώτικη συμπολιτεία δεν άντεξε και το 1803 βρήκε τρόπο να περάσει απέναντι στα νησιά.

Είναι γνώμη του Περραιβού πως Πρέβεζα χωρίς το Σούλι πέφτει, όπως και για το αντίθετο. Και αυτό επιβεβαιώθηκε στην πράξη. Ο Περραιβός αποδίδει ευθύνη στους Γάλλους, γιατί αργοπόρησαν στην οχύρωση του πεδίου της μάχης, πριν προλάβουν να τους επιτεθούν οι Τούρκοι. Αλλά προσθέτει: «Εκτόςτου ολεθρίου σχεδίου δια την ασφάλειαν της Πρεβέζης, συνέτρεξε κατά δυστυχίαν και εξωτερική προδοσία, την οποίαν επραγματοποίησεν ο Μητροπολίτης της Άρτης κύριος Ιγνάτιος, απατήσας τον καπετάν Γεώργιον Βότζαρην², προς τον οποίον υπεσχέθη, ότι εάν ο Πασάς νικήση τους Γάλλους, δεν σκοπεύει ούτε να βλάγη, ούτε να κατακτήση την Πρέβεζαν, φρονεί μάλιστα να την αφήση ως το πρώτον ελευθέραν· ει μιν ο Βότζαρης εσκέπτετο λογικώτερα, δυσκόλως διέβαινεν ο Πασάς από του στενού του Λούρου ακόντων των Σουλιωτών· η άλωσις, η αιματοχυσία και η αιχμαλωσία της Πρεβέζης ενέσπειρεν άμέσως τρόμον εις Λευκάδα, Παζούς και Πάργαν, εις την οποίαν τη αυτή ημέρα έγγραψε να υποταχθή, και θανατώση ή παραδώση ζώντας τους Γάλλους, τουναντίον μέλλει να πάθει και αυτή όσα η Πρέβεζα.

Η επιθυμία του να κυριεύση την Πάργαν δεν απέβλεπε παρά να αφαιρέση διόλου την δύναμιν και ελπίδα των Σουλιωτών συνισταμένην ανέκαθεν εις την ύπαρξιν της Πάργας και Πρεβέζης, παρ' ων ελάμβανον πάντοτε πολεμοφόδια, εδώδιμα και παν άλλο αναγκαίον επί πολέμου και ειρήνης· η ταχεία όμως ένωσις των Σουλιωτών μετά των Παργίων, ως εν τω δευτέρω τόμω ρηθήσεται, και η μεθ' ημέρας επτά του ρωσοθω-

Από τη μάχη της Νικόπολης
«Ηπειρωτική Εστία 1955»

μανικού στόλου άφιξης, εματαίωσε τους σκοπούς του μολονότι διάφορα και ισχυρά μετεχειρίσθη μέσα· ηζιώθη όμως μετά την κατάκτησιν της Πρεβέζης παρά του Σουλτάνου, του υψηλού βαθμού, Βεζύρης».

Ο Περραιβός κατηγορήθηκε για αναξιοπιστία από τους απολογητές του ιερατείου της Ηπείρου. Περραιβός και ιερατείο συγκρούστηκαν για τη θέση που πήραν, ο πρώτος με τους Γάλλους - θέση της Εταιρίας του Ρήγα - και το ιερατείο με τον Αλή Πασά στη μάχη της Νικόπολης (Παλιόκαστρο) - Πρέβεζας. Η μάχη ήταν σκληρή με φοβερές απώλειες από την πλευρά των Γάλλων και των Ελλήνων, με καταστροφή της Πρέβεζας και σφαγιασμό του άμαχου πληθυσμού. Δεν θα χρησιμοποιήσω τον Περραιβό, που κατηγορεί τον Ιγνάτιο και τον Μπότσαρη για προδότες. Προτιμώ την υπεράσπιση του Ιγνατίου από έναν σύγχρονό μας, τον Εμμ. Πρωτογάλη, άλλοτε διευθυντή των Αρχείων του Κράτους, ως αδιάβλητη:

«Αφού εκυρίευσε τον Βουθρωτόν, εστράφη κατά της Πρεβέζης, την οποίαν υπερήσπιζεν ο στρατηγός Λα Σαλοτέ επί κεφαλής 500 Γάλλων και 700 περίπου Σουλιωτών, Πρεβεζάνων και άλλων Ηπειρωτών. Η μάχη της Νικοπόλεως (11-12 Οκτωβρίου 1798) έκρινε την τύχην της Πρεβέζης, η οποία παρά τους ηρώισμούς των Γάλλων, εκυριεύθη υπό των στρατευμάτων του Αλή την 12 Οκτ. Η σκληρότης, την οποίαν επέδειξεν ο Αλής έναντι της πόλεως και των κατοίκων της, ήτο ανάλογος της φήμης του. Διέταξε μιμούμενος τον Νέρωνα, να πυρποληθή η πόλις και να φονευθούν εις την πλατείαν τετρακόσιοι αιχμάλωτοι Πρεβεζάνοι και των δύο φύλων.

Εις τα γεγονότα της Πρεβέζης φαίνεται, ότι ανεμίχθη ο Ιγνάτιος κατά τρόπον δυνάμενον να παρεξηγηθή από τους επιπολαίως εξετάζοντας τα πράγματα. Έδωσε πρώτον μυστικής εντολάς εις το ιερατεϊόν της πόλεως να εμποδίση τον λαόν να προσφέρη οποιανδήποτε βοήθειαν εις τους Γάλλους. Και δεύτερον, πιεσθείς υπό του Αλή, μετέβη επί τόπου και έπεισε τους Πρεβεζάνους εθελοντάς και πολίτας, οι οποίοι είχαν καταφύγει εις δασώδη περιοχήν παρά το Άκτιον ακρωτήριο (Πούνταν), να γυρίσουν οπίσω εις την Πρέβεζαν, υποσχεθείς εις αυτούς, ότι θα τους εξασφάλιζε την συγγνώμην του σατράπου. Αλλ' όσοι εξ αυτών, πιστεύσαντες εις τον Ιγνάτιον, επέστρεψαν εις Σαλαώραν (περίπου τετρακόσιοι), συνελήφθησαν αμέσως και εσφάγησαν αγρίως υπό τα όμματα του θηριώδους πασά. Αυτάς τας δύο κατηγορίας διετύπωσε κατά του Ιγνατίου ο Χριστόφορος Περραιβός, «Ιστορία Σουλίου και Πάργας», 1803, σ. 8.

Αλλά και αι δύο κατηγορίαι είναι άδικοι. Διότι επήγε πράγματι ο Ιγνάτιος εις την Πούνταν χάριν των εκεί ευρισκομένων χριστιανών φυγάδων, αλλ' έκαμε τούτο, επειδή εξηπατήθη από τον Αλήν, ο οποίος, καθώς αναφέρει ο Πουκεβίλ, ωρκίσθη εις τον μητροπολίτην, ότι τίποτε δεν έμελλον να πάθουν οι Έλληνες, εάν επέστρεφον εις τας εστίας των. Και ο Ιγνάτιος, εξαπατηθείς, έπεισε τους δυστυχείς Πρεβεζάνους να μεταβούν δια των πλοίων του πασά εις την Σαλαώραν, όπου εύρον οικτρόν θάνατον. Επλανήθη λοιπόν τότε ο Ιγνάτιος πιστεύσας εις τας υποσχέσεις του Αλή, ενώ ώφειλε να γνωρίζη, ότι ο όρκος και η πίστις του τυράννου εκείνου ήσαν πάντοτε σκληρά απιστία. Είναι ευνόητον, άλλωστε ότι δεν ανέλαβε την αποστολήν εκείνην ο Ιγνάτιος δια να οδηγήσει ένα τμήμα του ποιμνίου του εις την σφαγήν. Επίστευε προφανώς, ότι θα επανέφερε τους χριστιανούς του εις τον ομαλόν και ειρηνικόν βίον, αφού είχε εξασφαλί-

σει, καθώς ενόμιζε, την συγγνώμην του υποκριτού και αιμοδιγούς σατράπου.»

Δίνει δίκαιο ο πρώην υφηγητής του Πανεπιστημίου και διευθυντής των Αρχείων του Κράτους στον Ιγνάτιο, γιατί δέλπσε να αποτρέψει τους Πρεβεζάνους και τους άλλους Ηπειρώτες να συμπράξουν με τους Γάλλους μετά την έναρξη του γαλλοτουρκικού πολέμου. Αυτό όμως είναι επιχείρημα απελπισίας, γιατί η ιδεολογική τοποθέτηση του Πατριαρχείου ήταν αμετάκλητη εκ των προτέρων, όπως το αναφέραμε κίολας στην περίπτωση του Ρήγα. «Εκτός τούτου» γράφει ο Ε. Πρωτογάλης στο βιβλίο του «Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας» (έκδοση Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, 1961, σ. 16), όμως και η Μεγάλη Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως δεν ήτο ευμενής προς τους καταλαβόντας την Επάνησον δημοκρατικούς Γάλλους, δι' όσα ούτοι έπραξαν κατά των δογμάτων και των θρησκευτικών πεποιθήσεων των Επτανησίων. Μεταξύ των ορθόδοξων επεκράτει τότε η ιδέα ότι οι Γάλλοι επιβουλεύονται την χριστιανική θρησκείαν· διό και το Πατριαρχείον επί Γρηγορίου του Ε' απέλυσε δύο ποιμαντορικάς εγκυκλίους κατά Σεπτέμβριον του 1798, δια των οποίων νυλόγει πάσαν σύμπραξιν μετά των Ρωσοτούρκων κατά της 'λύμης' των Γάλλων «κατά των αδένων 'Φραζέζων'», προς παντελή κατατρόποσιν και αφορισμόν των αντιθέων Γάλλων και κοινών λυμεώνων της ανθρωπότητος». Και αφού τοιαύτη ήτο η πολιτική του Φαναρίου έναντι των δημοκρατικών Γάλλων δεν ήτο δυνατόν βεβαίως να έχει διαφορετικές αντιλήψεις περί αυτών ο τόσο στενούς δεσμούς μετά του Πατριαρχείου διατηρών Ιγνάτιος, ο οποίος, ζων εν μέσω των υποδούλων Ελλήνων εις την σατραπείαν του Αλή, η σκιά του οποίου εβάρυνεν επί των χριστιανών περισσότερο από οιοδήποτε άλλου Τούρκου τυράννου, εγνώριζε καλύτερον από κάθε άλλον τους κινδύνους του ποιμνίου του, εάν ο γαλλοτουρκικός πόλεμος εξηπλώνετο εις την Ελλάδα.»

Αυτές τις αντιλήψεις τις είχε και πριν ο Ιγνάτιος, μας πληροφορεί ο Πρωτογάλης, «όταν κατά τας αρχάς του 1798 είχαν έλθει εις 'Ηπειρον μυστικοί πράκτορες, οι οποίοι εκκήρυττον τας ιδέας περί ελευθερίας και εξηρέδιζον τους ραγιαδες της Αιτωλοακαρνανίας, της Θεσπρωτίας και Αμφιλοχίας. Μερικοί από τους πράκτορας αυτούς εφορούσαν δημοσία το τρίχρωμον εθνόσημον της Γαλλικής Δημοκρατίας.» Αυτοί οι «πράκτορες» ήταν βέβαια Έλληνες, όπως ήταν και οι εταιριστές της Πάργας και της Πρέβεζας, που τραγουδούσαν φανερά τη «Μασσαλιώτισσα» του Ρήγα. Ο Αλής ζήτησε την άδεια από την Πύλη να τιμωρήσει τους αποστάτες, αλλά ο Ιγνάτιος με τη μεσολάβηση στον Πατριάρχη έσωσε την κατάσταση.

Ο βιογράφος του Ιγνατίου θέλοντας να χαριστεί στον βαθύτατα αντιδραστικό στενό συνεργάτη του Αλή, καταντάει να γράφει ιστορία αφού έχει χάσει την κρίση του ιστορικού συγγραφέα, την κριτική ικανότητα του ιστοριογράφου. Ξεχνάει πως μιλάει για πρόσωπα που εκπροσωπούν κοινωνικά σύνολα σε κρίσιμες στιγμές της παγκόσμιας ιστορίας. Ο Ιγνάτιος και οι άλλοι μητροπολίτες Ιωαννίνων, Παραμυθιάς, Γρεβενών δεν είναι παρά πιόνια - δεν το λέω με την υποτιμητική σημασία - στο παγκόσμιο αντεπαναστατικό στρατόπεδο· σ' αυτό το στρατόπεδο ανήκουν οι πολυεθνικές αυτοκρατορίες, ο Αλή Πασάς, το Πατριαρχείο, δηλαδή οι δυνάμεις που αντιτίθενται στην κοινωνική πρόοδο, στην πορεία της ιστορίας προς τα μπρός. Πιόνια είναι και ο Ρήγας και ο Περραιβός και οι εθνικοαπελευθερωτικοί κύκλοι της Πάργας, της Πρέβεζας,

της Κέρκυρας κ.λπ. Δεν αρνείται κανείς τις ικανότητες, την ευφυΐα ούτε των μεν ούτε των δε. Κρίνονται από το πως τις αξιοποιούν αρνητικά ή θετικά. Αν θετικά, είναι εδναπόστολοι. Αν αρνητικά, είναι προδότες.

Οι απολογητές του Ιγνατίου αγωνίζονται ν' ανατρέγουν τις κατηγορίες του Περραιβού· επικαλούνται μάρτυρες επί μαρτύρων, αλλά λησμονούν έναν αδυσώπητο κατηγορο και του Ιγνατίου και του Ιερόθεου και των άλλων ιεραρχών, τον σύγχρονο όλων αυτών, τον συγγραφέα της Βίβλου που τιτλοφορείται «Ελληνική Νομαρχία ήτοι λόγος περί ελευθερίας» (1806). Στο εισαγωγικό του μελέτημα ο αείμνηστος ακαδημαϊκός Ν. Α. Βένς γράφει: «Αφού, διαβαστή μου πρόσεξες τον εξάγαλμο του Ανώνυμου (συγγραφέα της Νομαρχίας) κατά κληρικών και καλογήρων, πρόσεξε και τι μολογάει με κατάνυξη ο πατριώτης Ανώνυμος: 'Δεν είναι ολίγοι βέβαια οι όντως άξιοι ευλαβείας και τιμής Ιερείς, ως επί παραδείγματι ο Σεβασμιώτατος και ενάρετος ανήρ, ο Σοφώτατος λέγω Οικονόμος των Ιωαννίνων κυρ Κοσμάς Μπαλάνου· ο οσιώτατος και Ελλογιμώτατος Διδάσκαλος εις Κέρκυραν κυρ Ανδρέας Ιερεύς (ο Ιδρωμένος) και άλλοι πολλοί».

Ποιούς δεσποτάδες ο Ανώνυμος πιστεύει πολύ κακούς και πεσμένους σε θανάσιμες αμαρτίες; Σε μια υποσημείωση της σελ. 174 διαβάζουμε ετούτα: «Ο Άρτης, ο Γρεβενών, και ο Ιωαννίνων είναι οι πρώτοι προδόται του Τυράννου καθώς και όλοι το γνωρίζουσι, ο ύστερος από αυτούς ικέτευσεν τον τύραννον και εκούρευσεν τον έγγονά του ως τα νου εγένετο νουνός, ο Άρτης ηπάτησεν τους ήρωας Σουλιώτας· είναι και οι τρεις κατηγορούμενοι κι αν αυτοί ήσανε πέρα για πέρα αναμάρτητοι, όπως τους δέλωνε σύγχρονοί μας συγγραφείς...». Και μας λέει ο Βένς «ο Ιερόθεος πολύ δούλευε τον Αλή Πασά, τους γιούς του και τους σκοπούς τους. Τον κατηγορούν πως ήταν άνθρωπος του Πασά. Όσο κιαν προσπαθεί να καθαρίσει τον Αζιώτη δεσπότη των Γιαννίνων ο Π. Ζερλέντης, ωστόσο δεν κατόρθωσε να παραμερίσει τις παλιές εναντίον του κατηγορίες... Τη σκληρότερη πολεμική κατά του δεσπότη Ιερόθεου έκαμε ο Χριστ. Περραιβός... Κακίζει αυτόνε τον αρχιερέα γιατί με γράμματα σταλμένα στην Πάργα στα 1801, προσπαδούσε να πείσει τους Παργινούς να παραδώσουν την πόλη τους στον Αλή Πασά. Αυτή η διαγωγή του δεσπότη Ιερόθεου ώργισε πολύ πολλούς Έλληνες πατριώτες και πρώτα τους συνεργάτες και κληρονόμους της διαθήκης του απέθαντου του Ρήγα Βελεστινλή - Φεραίου... Ο δεσπότης των Γρεβενών... κατηγορείται κι αυτός για την ντροπιασμένη διαγωγή του απέναντι των Τούρκων και για ραδιουργίες κατά κληρικών...»

Το περίεργο είναι ότι ο Βένς στέκεται επιφυλακτικός για τον Ιγνάτιο: «... Γενικό ο Ιγνάτιος αυτός στάθηκε πιστός πατριώτης και δουλευτής ακούραστος της Ορθοδοξίας και των Ελληνικών Γραμμάτων. Όμως, όταν ήτανε δεσπότης του Επάχτου και της Άρτας ανακατεύτηκε ο Ιγνάτιος σε δουλειές, που γι' αυτές πολλοί Ηπειρώτες τον παρεξήγησαν, ο Περραιβός κίολας τον ωνόμασε και προδότη...»

Μάλλον ο Βένς πρέπει να επηρεάστηκε από τις τιμές που μετά το θάνατό του προσφέραν στον Ιγνάτιο το Πανεπιστήμιο και η Ιερά Σύνοδος της ελληνικής Εκκλησίας. Στη γιορτή των Τριών Ιεραρχών του 1934, ο πανηγυρικός ήταν αφιερωμένος στον Ιγνάτιο Ουγγροβλαχίας, όπως ονομάστηκε από τους Ρώσους· η Εκκλησία τον α-

νακύριζε άγιο. Η του ύγους ή του βάδους. Εξακολουθούν να παραμένουν δύο κόσμοι διαμετρικά αντίθετοι παρά τα 200 χρόνια που πέρασαν. Ωστόσο αν δεν άλλαξαν οι βασικές αντιθέσεις άλλαξε τοποθέτηση ο Ιγνάτιος. Το 1805 έφυγε από την Ήπειρο και όντας στην Ευρώπη συνεργάστηκε με τον Καποδίστρια και το εθνεγερτικό κίνημα. Ο Περραιβός τα ξέρει αυτά και τα γράφει στην «Επίκρισή» του (1840): ξέρει πως η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας το 1827 έχει εκφράσει την ευγνωμοσύνη της στον Ιγνάτιο για τις υπηρεσίες του προς την επανάσταση. Το 1805 είναι όριο· ο Περραιβός τον κατηγορεί ως προδότη, τον καιρό, που όργανο του Αλή, τον βοηθάει να καταστρέψει την Πρέβεζα, να σφάζει ομαδικά στην πλατεία κοντά χίλιους άνδρες και γυναικόπεδα. Περρασμένα ξεχασμένα: Μήπως αυτά δε λένε και για σημερινά παθήματα;

Ο Περραιβός είναι αξιόπιστος μάρτυρας, γιατί μιλάει όχι μόνο ως αυτόπτης, αλλά έχει και κρίση ιστορικού· και κάτι άλλο: έχει αντίληψη στρατιωτικού. Τον αποκαλεί προδότη για πολλά τον Ιγνάτιο· το βαρύτερο όμως φταίξιμό του είναι ότι έπεισε τον πρωτόγερο Γεώργιο Μπότσαρη ν' αυτομολήσει στον Αλή Πασά και ν' αφήσει αφύλαχτα τα στενά του Λούρου. Διαφορετικά δύσκολα θα περνούσαν οι Τούρκοι με ανέπαφες τις δυνάμεις τους για να δόσουν τη μάχη. Η συνέπεια της προδοσίας του πρωτόγερου ήταν η διάσπαση της Σουλιώτικης συμπολιτείας και η ματαιώση της συμμετοχής της στη μάχη στο πλευρό της Πρέβεζας. Ο Μπότσαρης έφυγε και δεν ξαναγύρισε στο Σούλι· λένε μάλιστα πως αυτοχτόνησε, είναι βέβαιο πάντως πως πέθανε τότε κοντά.

Η περίπτωση του γερο - Σουλιώτη που έφυγε μ' όλη τη φάρα του, θα μπορούσε να δώσει αφορμή για συζήτηση εμπεριστατωμένη. Στην αρχή μίλησα για την ιδεολογία του πατριωτισμού, που απλώνεται με το δυνάμωμα της τότε κύριας εθνικής τάξης, της αστικής. Τα κύρια τότε κοινωνικά στρώματα ήταν οι τσιφλικάδες, οι κολλίγοι, οι εμποροβιοτέχνες, ο κλήρος, οι διανοούμενοι, οι ναυτικοί, οι μικροϊδιοχτήτες και οι κτηνοτρόφοι. Θεωρητικά φορείς της ιδεολογίας ήταν αυτοί, όσοι μπλέκονταν με την εμπορευματική οικονομία· αυτοί φρονημάτιζαν και άλλους που σχετίζονταν ή συναλλάσσονταν στη ζωή της πόλης.

Για να μη μακρηγορώ, θα πω σύντομα πως ο φυσικός χώρος για να πιάσει η ιδεολογία του πατριωτισμού, τότε, ήταν τα λιμάνια και οι πόλεις. Δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε την παρουσία των Τούρκων, που ήταν ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη εσωτερικής αγοράς και συνεπώς καπιταλιστικής οικονομίας. Οι κολλίγοι, όπως έδειξε αργότερα, δεν πήραν μέρος στην επανάσταση. Ο κλήρος άργησε ν' αποκτήσει εθνική συνείδηση. Καταδίωκε τις νέες ιδέες και τους ανθρώπους που εμφορούνταν από αυτές. Οι πιο αργοπορημένοι από όλους ήταν οι μεγάλοι κτηνοτρόφοι, οι τσιφλικάδες, οι κλέφτες και αρματολοί. Επειδή είναι στο θέμα μας η Κλεφτουριά από αφορμή τον Μπότσαρη, θα την κατατάξω στους πιο ανεπίδεκτους προσηλυτισμού στην ιδεολογία του αστισμού και του αστικού πατριωτισμού. Οι Σουλιώτες τότε «πατρίδα» τους είχαν το ντούβλετι τους, το Σούλι, αυτό ήταν το κράτος τους. Όμως εκτός των εξωτερικών πολέμιών της η σουλιώτικη συμπολιτεία είχε τη θανάσιμη αδυναμία της, το ξεπερασμένο κοινωνικό της σύστημα, την πατριά, που την εμποδίζει να συγχρωτιστεί με τα αστικά απελευθερωτικά κινήματα και ν' αγωνιστεί όχι στενά για το Σούλι, αλλά για την ενιαία πατρίδα.

Αυτή η αδυναμία, αδυναμία ιδεολογική, χαρακτήριζε όλη την Κλεφτουριά και στην επανάσταση του Εικοσιένα: αποκαλυπτική είναι η περίπτωση του Αντρούτσου, του Καραϊσκάκη και άλλων, που παίρναν ραΐ, δηλαδή έρχονταν σε συμβιβασμό με τους Τούρκους. Αλλά και μετά: διάφοροι απ' τους καπετανέους που ζητούσαν το δικό τους βιλαέτι, άλλος τη Μάνη, την Εύβοια, άλλος το Βάλτο κ.λπ. Όλοι αυτοί ήταν παλικάρια, αλλά καθυστερημένοι ιδεολογικά, πίσω από την εποχή τους. Χωρίς τα δικά τους όπλα δε θα γίνονταν λευτεριά. Όμως η λευτεριά αυτή διαστρωλώθηκε από τις επεμβάσεις των ξένων. Ο ερχομός ξένου βασιλιά ήταν πρόταση στην Τριζοίνα του πρώην Ιγνατίου Άρτης...

Ο πολίτης, όπως υπογράφονταν, ο αστός δημοκράτης Περραιβός, χρόνια δυσίασε για να μπολιάσει τους Σουλιώτες με την αστική ιδεολογία, το νέου τύπου πατριωτισμό. Αλλά και τη Μάνη. Ο αείμνηστος ακαδημαϊκός Σωκράτης Κουγέας σ' ένα μελέτημά του στη «Νέα Εστία» (1.4.1951) αναφέρεται στη δουλιά που χρόνια έκανε ο σύντροφος του Ρήγα στη Μάνη, για να μπολιάσει με εθνική ιδεολογία τους αρχηγούς των γενών της και να τους ξεπροβοδίσει, το Μαυρομιχάλη, τον Τρουπάκη μαζί και τον Κολοκοτρώνη στο δρόμο προς την Καλαμάτα, όπου στις 23 Μαρτίου 1821 θα σήκωναν τη σημαία της επανάστασης. Ο ίδιος με την οικογένειά του και τη σουλιωτική σωματοφυλακή του επιβιβάστηκαν στο πλοίο που τους έβγαλε στους Παζούς, για να φτάσει στο Σούλι, με σκοπό να ανάγει σκληρότερο τον πόλεμο των Σουλιωτών κατά των Τούρκων που πολιορκούσαν τον Αλή Πασά, ώστε να μη έχουν την ευκαιρία να στείλουν βοήθεια στην απειροπόλεμη Πελοπόννησο.

Ο Περραιβός τη φλόγα που πήρε από τη Γαλλική επανάσταση την κράτησε αναμμένη για να φωτίζει και να θερμαίνει ως και τις σημερινές συνειδήσεις.

